

דף שבו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 395

פרשת נשא, תשס"א

ברכת הכוהנים והרמוניה חברתית

מוקדש לבננו אסף יהודה הכהן לקראת היכנסו לעול מצוות ובהן מצוות נשיאת כפיים

בפרשת נשא מצווים הכוהנים לברך את ישראל (ו, כג): "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אָמור להם". הכוהנים הם האומרים את נוסח הברכה, אולם בסיום הברכה אומר הקב"ה (שם, כז): "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם"¹. הברכה היא ברכת אלוקים, הכוהנים אינם מברכים ברכה משל עצמם, אלא הם חוזרים במדויק על טקסט המוקרא להם, ואין הם אלא בבחינת צינור או מכשיר שדרכו תגיע ברכת הקב"ה אל העם. בפירושו לפסוק אומר הרש"ר הירש:

לא הכוהנים מברכים את ישראל. המילה היוצאת מהם אין לה כוח של ברכה בשום מקום... תפקידם 'להניח' את שם ה' על ישראל, למען יהיו ישראל מרכבה לשכינה.

על רקע זה מתבקשת השאלה מדוע נבחרו דווקא הכוהנים לתפקיד זה, הרי יכול אדון כל הברכות לברך את ישראל באופן ישיר? משיב על שאלה זו בעל ספר החינוך (סימן שעח):

שחפץ השם בטובו הגדול לברך עמו על ידי המשרתים החונים תמיד בבית השם, וכל מחשבתם-דבקה בעבודתו, ונפשם קשורה ביראתו כל היום, ובזכותם תחול הברכה עליהם.

בדרך דומה הולך גם המלבי"ם,² המסביר כי לעתים מקבלי השפע האלוקי אינם בעלי יכולת לקבל ולקלוט את השפע מבחינת רמתם הרוחנית, ולפיכך בחר ה' להביא את השפע האלוקי "באמצעות אנשים אלוקיים עובדי ה' שהם יפתחו צינור הברכה ע"י מעשיהם ותפילתם וברכתם, ויריקוהו על העם, ובחר בזה את בני אהרון הקרבים אל ה' בעבודתם בקודש".

¹ בבבלי חולין מט, ע"א נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא את מי מברך הקב"ה? את הכוהנים או את ישראל.
² מלבי"ם במד' ו, כב.

לאור נימוקים אלה יש לשאול: האמנם נמצאים הכוהנים בימינו (או ליתר דיוק - מזה תקופה היסטורית ארוכה ביותר), במדרגה המתוארת בספר החינוך או במלבי"ם? לצערנו, התשובה לכך שלילית.³ רמתם הדתית-רוחנית של הכוהנים אינה שונה מיתר העם היהודי, והוא הדין באשר לעיסוקיהם ותחומי פעילותם. ניסיון לבדוק האם עובדה זו משפיעה על יכולתם לברך ועל יכולת הקהילה להתברך, מעלה סוגיה מורכבת שאינה חד משמעית. בתלמוד ירושלמי נאמר: "מניין שלא יאמר (אדם מישראל על הכוהן המברך) איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני, אמר הקב"ה ומי מברכך, וכי לא אני מברכך, שנאמר ואני אברכם" (גיטין ה, ח). מכאן נראה לכאורה, שרמתו הרוחנית של הכוהן אינה משמעותית לעניין הברכה. אולם הדברים אינם כה פשוטים. ראשית נראה מתוך הסוגיה בירושלמי, כי מדובר דווקא בכוהן שעשה תשובה; יתרה מזו בבבלי נאמר: "אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו".⁴ לענ"ד תלויה התשובה גם במחלוקת בעניין טעמא דקרא.⁵ ודאי שלדעת הדורשים טעמא דקרא, המסקנה היא שלמצבם הנחות של הכוהנים כיום, שאינו דומה אפילו למעלתם המתוארת בספר החינוך ובמלבי"ם, יש השפעה על עצם התהליך הרוחני המתרחש בברכת הכוהנים.

פתרון ולו גם חלקי לבעיה זו טמון בסיומת - "וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", החותמת את הברכה שמברכים הכוהנים לפני אמירת ברכת הכוהנים עצמה. מקור ברכה זו הוא בגמרא: "מאי מברך, אמר רב זירא אמר רב חסדא: אשר קדשנו בקדושתו של אהרון וציונו לברך את עמו ישראל באהבה" (סוטה לט, ע"א). מניין לקחו חז"ל את הציווי "באהבה" שלא מצאנו כי נצטוו עליו הכוהנים במפורש? בפירושו על ספר המצוות לרס"ג אומר ר"י פערלא,⁶ כי כתוב בתלמוד⁷ וכך גם נפסק הלכה למעשה,⁸ כה תברכו - פנים נגד פנים, וזה סימן של אהבה וחיבה, דומיא דכרובים, כפי שאומרת הגמ': "בזמן שישראל עושים רצונו של מקום היו הכרובים פניהם איש אל אחיו דוגמת זכר ונקבה" (ב"ב צט, ע"ב).

אותו יחס של "באהבה" שעליו מצוינים הכוהנים בנשיאת הכפיים, אינו יחס חד סטרי אותו נדרשים הכוהנים לפתח כלפי קהילת המתברכים, אלא מצב הצריך לשרור באופן הדדי בין הכוהנים לקהילה המתברכת ובין חברי הקהילה לבין עצמם. הרש"ר הירש מסביר,⁹ כי הכוהנים הם כשליחי ציבור, וכשהם מברכים, הרי הציבור כולו עומד ומכוון לכוהן להיות במצב של "באהבה", כדבריו:

הכוהנים המברכים נוהגים אפוא בסבילות גמורה... והם מברכים רק משנקראו לכך ע"י הקהל, והם אומרים רק את הברכה שהוקראה להם בשם הקהל. לאמיתו של דבר הקהל מביא על עצמו את הברכה היוצאת מפי הכוהנים במצוות ה'.

³ עיין: דודסון אייל, "הכהונה בישראל לדורותיה, מיעוד וערך לאיבוד הדרך", טללי אורות ט, תש"ס, ע"מ 193-169.

⁴ ברכות לב, ע"ב, ועיין בפרוש תורה תמימה במד' ו, כז (קנט) הדין בנושא.

⁵ דהיינו כשיש בתורה מצווה כלשהי וטעמה של המצווה מפורש בכתוב, או שאינו מצוין במפורש, אך נדרש על ידי חז"ל, האם יש לטעם עצמו משמעות הלכתית לגבי קיום המצווה בנסיבות אלה או אחרות. בכך נחלקו רשב"י ורבי יהודה (ברייתא ב"מ קטו, ע"א, וסנ' כא, ע"א), ובעקבותיהם גם הראשונים (רמב"ם מלוה ולוה ג, ה), טוש"ע, חו"מ צו סע' יד). לדוגמא: התורה מצווה "לא תחבל בגד אלמנה" (דב' כד, יז); רשב"י דורש טעמא דקרא ואומר, כי אסור לחבול דווקא בגד של אלמנה ענייה, משום שסיבת המצווה היא שהאלמנה הענייה זקוקה לבגד באופן תמידי, אך לדעתו, מותר למשכן בגד של אלמנה עשירה. רבי יהודה אינו דורש טעמא דקרא ואומר, כי גזירת הכתוב היא בכל אלמנה בין ענייה ובין עשירה. עיין גם באנציקלופדיה התלמודית, כרך כ, עמ' תקסח-תקצח.

⁶ ספר המצוות של רס"ג, מ"ע סימן טז.

⁷ סוטה לט, ע"ב.

⁸ משנה ברורה קכח, י.

⁹ פרוש רש"ר הירש, במד' ו, כג.

רבי חיים מוואלאז'ין מציין בספרו נפש החיים,¹⁰ כי האלוקים חפץ לתת לאדם את כל הברכות שבעולם; אולם כדי שהאדם יוכל ליהנות מהשפע האלוקי היורד עליו, הוא צריך להיות ראוי לברכה שכזו. לפי זה, רק במצב שבו שוררת הרמוניה ואהבה בקהילה המתברכת - מצב של "באהבה", יכולה הקהילה להיות ראויה וליהנות מהשפע האלוקי של ברכת הכוהנים. השקפה זו, שעל פיה "יכולת" הקב"ה להשפיע על המתרחש על הארץ תלויה בהתנהגותנו, מקבלת חיזוק נוסף מדברי רבי חנינא בר פפא האומר, "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל לקב"ה ולכנסת ישראל" (בר' לה, ע"ב). לכאורה, ואולי לפי פשוטם של הדברים ניתן להבין, כי הגזלה נעשית כשהאדם אוכל את המזון שאינו שלו כל עוד לא בירך, אולם רש"י אינו נוקט בדרך זו, אלא אומר: "גוזל לקב"ה את ברכתו". מסביר זאת בהרחבה הרב א' קאהן¹¹ בעקבות רבי חיים מוואלאז'ין,¹² כי המזון אינו נגזל מהקב"ה, וזו איננה הגזלה. אולם האלוקים ברא את העולם כמערכת שבה האדם יכול לפתח יחסים עם מלך העולם, וכתוצאה ממערכת יחסים זו ירד השפע האלוקי לעולם, וברכת השכינה תחול. האדם שאינו מברך, מתרחק מהקב"ה, ואינו מאפשר לשפע השכינה האלוקי לרדת, ובכך הוא גוזל את ברכתו של הקב"ה, שאינה יכולה לחול על עם ישראל.

לאור האמור נמצאנו למדים, כמה חשוב וחיוני הוא המצב (=mode באנלוגיה לעולם המחשבים) של "באהבה" בברכת הכוהנים. רק במצב של הרמוניה ואהבה בקהילה ובחברה יכולים הכוהנים לתפקד ביעילות כחוליה המקשרת, שבאמצעותה מביאה על עצמה הקהילה המתברכת את ברכת הקב"ה. רעיון זה בא לידי ביטוי מעשי הלכתי,¹³ לפיו כל כוהן שאינו אוהב את קהילתו או קהילתו אינה אוהבת אותו, לא ישא את כפיו.

ניתן היה לסיים כאן ולהישאר במסגרת העיונית למדנית, אולם חזקו עלינו דברי רבותינו "גדול לימוד תורה שהלימוד מביא לידי מעשה (קיד' מ, ע"ב), ולכן מן הראוי לברר, האם וכיצד ניתן להגיע בפועל למצב של "באהבה", המאפשר את תחולתה המקסימאלית של ברכת הכוהנים בכל אתר, ציבור וקהילה. נראה שהגישה המעשית העשויה לקדמנו למצב רצוי זה היא, לפתח יחס של כבוד הדדי סובלנות ופתיחות, שיאפשרו הבעת דעות פלורליסטית בין כל חברי הקהילה. כמו כן, יש צורך בסיוע לחלשים בקהילה, הן בתמיכה כספית והן בתמיכה מוראלית. על ידי כך תתקיים בנו במלואה ברכת הכוהנים: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".

אריה (הכהן) ארזי
לשכת דיקאן הסטודנטים
והמחלקה ללימודי ארץ ישראל

¹⁰ רבי חיים מוואלאז'ין, תלמידו של הגאון מוילנא, נולד בשנת תק"ט (1749) ונפטר בשנת תקפ"א (1821). כמתנגד לחסידות ולשיטת הבעש"ט, ייסד בוואלאז'ין ישיבה שבה עסקו בלימוד התלמוד והפסוקים להלכה. למטרה זו חיבר גם את הספר **נפש החיים**, שנדפס בוילנא ע"י בנו ר' יצחק, שלוש שנים לאחר פטירתו של ר' חיים.

¹¹ http://aish.com/torahportion/moray/Divine_Abundance.asp

¹² **נפש החיים**, שער ב פרק ד.

¹³ שו"ע, או"ח סימן קכח הלכה יא, באר היטב ס"ק כ.